

Studieplan

Framtidsstudium

med fokus på næringsutvikling i
nordområdene (30 studiepoeng)

uit.no/foresight

Dette er en studieplan for et regionalt, næringsrettet framtidsstudium. Studieplanen er basert på et forberedende arbeid som ble startet av U-vett i 2003.

I den foreliggende studieplanen er hovedvekten lagt på to strategiske områder: marine næringer og energi, olje og gass, som vil bli analysert i et regionalt framtidsperspektiv. Studietilbudet er utformet med sikte på at det skal kunne inngå i en framtidig planlagt erfaringsbasert masterutdanning.

Bakgrunn

Den nordlige landsdelen har lenge figurert som et nasjonalt problemområde. Det som først vekket bekymring, var de uavklarte statsgrensene, det etniske mangfoldet og forholdet til nabostatene i øst. Etter andre verdenskrig var det gjenoppbyggingen og regionens økonomiske tilbakeleggenhet som særlig tiltrakk seg oppmerksomhet. Samtidig fikk landsdelen en stor sikkerhetspolitisk betydning gjennom sin framskutte posisjon i den kalde krigen. Nord-Norge har derfor siden 1950-tallet vært gjenstand for en omfattende statlig moderniseringsinnsats.

Det siste tiåret har landsdelen mistet mye av sin distriktpolitiske særstilling. Statlig styring er blitt tonet ned til fordel for mer markedsbaserte løsninger, og distriktenes status er blitt svekket i forhold til mer sentrale strøk. Nå er det i større grad opp til den enkelte region å fremme sin egen utvikling. Nord-Norge er også på mange områder blitt mer lik landet for øvrig. Det gjelder f.eks. næringsstruktur, bosettingsmønster og livsformer. Dessuten er den kalde krigen over. Grensene er blitt åpnet, noe som har gitt rom for økende kontakt og samhandel.

I dag er det ikke Nord-Norge - men nordområdene - som ser ut til å vekke en stigende interesse. Interessen knytter seg i første rekke til de rike naturressursene i og omkring Barentshavet. Ved siden av de marine ressursene er det særlig olje- og gassforekomstene og ulike fornybare energikilder som er kommet i søkelyset. Mange forventer at dette vil bli Europas nye petroleumsprovins. Et økonomisk kappløp er allerede i gang. Dette innvarsler at hele det økonomiske tyngdepunktet er i ferd med å forskyves nordover. Samtidig avtegner det seg en rekke nye spenninger og konfliktfelt. De knytter seg til et sårbart miljø, bærekraftig forvaltning, forholdet mellom fiskeri og oljevirksomhet, samiske rettigheter, samarbeidet mellom Norge og Russland, kontrollen over strategiske ressurser og vanskelige folkerettslige spørsmål. Det som før var utpekt som et distriktpolitisk problemområde, framstår nå mer og mer som en del av et internasjonalt vekstområde med nye miljømessige og makt- og suverenitetsmessige dimensjoner. Interessen for å utforske framtidige utviklingspotensialer og mulige trusler er derfor økende.

Dette aktualiserer et behov for analytiske tilnærminger og metodiske redskaper som kan brukes for å kartlegge og analysere en verden i rask endring. Systematiske framtidsstudier ble først tatt i bruk i militær sammenheng i USA på 1950-tallet. På 1970-tallet begynte

også deler av næringslivet å engasjere seg. Oljeselskapene, med Shell i spissen, var blant pionerene. Fra slutten av 1980-tallet har så offentlige myndigheter i ulike land i økende grad arbeidet med trendanalyser, scenarier o.l., som et supplement til de mer tradisjonelle prognoseverktøyene. I dag brukes *foresight* som en samlebetegnelse for et sett av tilrettelagte prosesser for utforskning av framtida. Blant de vanligste er scenarioutvikling, delphi-studier, teknologivurderinger, søke- og dialogkonferanser og spill. Foresight-metodikk blir nå hyppig benyttet innenfor forsknings- og teknologi-politikken. I tillegg blir regionale foresight-studier mer vanlig.

Scenarier og framsyn blir brukt for å kartlegge mulige og ønskelige framtider. De skal bidra til å løfte blikket fra den aktuelle situasjonen og hjelpe til med å identifisere sentrale endringsprosesser og drivkrefter som vil være med på å forme utviklingen innenfor et utvalgt område. Det legges her vekt på det komplekse samspillet mellom teknologi, økonomi og samfunn. Framtidsstudier er ikke enkle trend-framskrivninger eller forsøk på å gripe en utvikling som uunngåelig vil komme, men prosesser som skal forberede på og åpne opp for alternative framtider. Siktemålet er større handlingsberedskap og endringsdyktighet. I EUs FOREN-nettverk blir foresight definert slik: *"Foresight is a systematic, participatory, future intelligence gathering and medium-to-long term vision building process aimed at present-day decisions and mobilizing joint actions"*.

Et vesentlig poeng er derfor å bringe sammen informerte deltakere med ulik kompetanse, slik at de i fellesskap - fra hver sine ståsteder - kan utforske mulighetsrommet for individuelle og kollektive strategier. Framtidsstudier skal på denne måten være møteplasser hvor antakelser og mentale modeller kan utfordres og overskrides, slik at deltakerne får styrket sitt beslutningsgrunnlag. Studiet skal fremme en

reflektert dialog omkring veivalg og framtidige prioriteringer. Det er innføringen i og utprøvingen av disse metodene som vil danne kjernen i det foreliggende studietilbudet, med fokus på næringsutvikling i nordområdene.

Målgruppe

Studiet retter seg mot ledere i både privat og offentlig sektor som arbeider med nye næringsmessige initiativ, tilretteleggende planlegging eller på andre måter er opptatt av nærings- og samfunnsutvikling i nord.

Mål

Det overordnede målet med studiet er å fremme kunnskaper og praktiske ferdigheter som kan understøtte planleggings- og næringsaktiviteter i nord. Studiet skal styrke deltakernes evne til å håndtere nye muligheter og utfordringer, og det skal fungere som et verksted for framtidsrettede ideer og tilnærminger.

Mer spesifikt er formålet å:

- gi et innblikk i de faglige tenkemåtene og prinsippene som ligger til grunn for foresight-arbeid og scenariolæring,
- formidle nye kunnskaper og ferdigheter innenfor planlegging, ledelse og prosesstyring,
- belyse Nord-Norges utvikling og aktuelle stilling i et nordområdeperspektiv,
- synliggjøre de verdiskapingspotensialene og

viktige avveiningene som knytter seg til ny næringsvirksomhet i nord,

- drøfte handlingsmuligheter og framtidige roller for lokale og regionale aktører,
- hente lærdom og inspirasjon fra andre regioner,
- stimulere til erfaringsutveksling og samarbeid på tvers av fag- og sektorgrenser,
- sette deltakerne bedre i stand til å utforme, lede, gjennomføre og evaluere framtidige samarbeidsprosjekter og utviklingstiltak,
- gjøre deltakerne mer bevisst på betydningen av egne antakelser, holdninger og forventninger, og
- fremme læring og refleksjon over egen praksis.

Innhold

Studiet vil ha en tverrfaglig oppbygning og være problemorientert i sin tilnærming. Det vil være organisert rundt fem hovedtemaer:

Planlegging, endringsprosesser og framtidsmetodologier

Denne delen vil starte med en oversikt over skiftende tids- og historieoppfatninger. For å sette scenarielæring i perspektiv, diskuterer vi betydningen av utopier og den rollen som framtidsbilder og fortellinger har spilt. Etter dette går vi grundigere inn på moderne planleggings- og beslutningsteori. Utviklingen fra rasjonalistiske modeller og over til mer læringsorienterte og kommunikative modeller blir belyst. Tilsvarende blir strategilitteraturen og

Studiet skal styrke deltakernes evne til å håndtere nye muligheter og utfordringer, og det skal fungere som et verksted for framtidsrettede ideer og tilnærminger.

de alternative tilnærmingene på dette området gjennomgått. På denne bakgrunn introduseres de viktigste framtidsmetodologiene som i dag anvendes som et svar på økende tvetydighet og usikkerhet. Vi tar for oss utviklingen fra "forecasting" til "foresighting" og ser på framtidsstudienes plass i planleggings- og strategisammenheng. Avslutningsvis presenterer og drøfter vi eksempler på bruken av scenarier og framsyn på ulike felt og nivåer.

Næringsutvikling i nord

Denne delen tar utgangspunkt i nyere teorier om næringsutvikling og innovasjon. Viktige stikkord er entreprenørskap, klynger og innovasjonssystem. Forholdet mellom råvarebaserte og kunnskapsbaserte næringer blir diskutert. Vi tar også for oss politiske styringsteorier, der overgangen fra "government" til "governance" og "forhandlet flernivåstyring" står sentralt. Ut fra dette rettes søkelyset mot Nord-Norges utvikling. Vi analyserer de tradisjonelle fortellingene om landsdelen og utvider så perspektivet ved å trekke inn forholdet til nabolandene, utviklingen i Russland etter kommunismens sammenbrudd og Barentshavet som nytt møtepunkt. I denne forbindelse blir også urfolkssituasjonen og de klimapolitiske utfordringene vektlagt. Det blir gitt en oversikt over de reguleringene og internasjonale regimene som gjelder for forvaltning, vern og utnyttning av ressurser i nordområdene. I lys av dette drøftes sentrale endringsprosesser og framtidsutsikter i nord.

Marine ressurser

I denne delen starter vi med å se på oppbygningen og utviklingen av de marine næringene i Norge og Sovjetunionen/Russland. Det bilaterale fiskerisamarbeidet blir presentert. Vi tar så for oss virkningene av den nye havretten og innføringen av 200 mils økonomiske soner, Sovjetunionens sammenbrudd og den økende globaliseringen av råstoffmarkedene. Etter dette blir etterspørselsforholdene og konkurransesituasjonen på de internasjonale matvaremarkedene analysert og viktige utviklingstrender identifisert. Vi går også inn på nye former for marin næringsvirksomhet knyttet til fisketurisme, oppdrett av nye arter, marin bioprospektering, utnyttelse av biprodukter og marin bioteknologi. Konflikter og mulige synergier mellom marine næringer og petroleumsvirksomhet blir behandlet. Dette munner ut i en drøfting av utviklingsmuligheter, flaskehalser og relevante strategier for økt regional verdiskaping.

Energi, olje og gass

I denne delen fokuseres det først på utviklingstrekk i de internasjonale energimarkedene. Vi ser på fornybare og ikke-fornybare energikilder, forholdet mellom tilbud og etterspørsel for de viktigste energibærerne, forsyningslinjer og distribusjonskanaler, verdikjedenes oppbygning og de sentrale aktørene og institusjonene. Vi diskuterer også energi som geopolitisk og konfliktskapende ressurs. Dernest tar vi for oss energisituasjonen i nordområdene. Vi kartlegger utviklingen på russisk side og de

*Planlegging, endringsprosesser og fremtidsmetodologier;
næringsutvikling; marine ressurser; energi, olje og gass;
scenarier for nordområdene.*

samarbeidsavtalene som her begynner å komme på plass, og ser så nærmere på de norske og nordnorske aktørene, deres samarbeidskonstellasjoner og eksisterende infrastrukturer. Det blir lagt vekt på de teknologiske og klimatiske utfordringene i nordområdene, som nettopp kan gi nordnorske aktører konkurransefortrinn. I lys av dette diskuteres utviklingsmuligheter, flaskehalser og relevante strategier for økt regional verdiskaping.

Scenarier for nordområdene

Denne delen vil i hovedsak være viet en presentasjon og diskusjon av prosjektoppgavene, som vil bli påbegynt under den tredje samlingen og arbeidet videre med under den fjerde samlingen. Det blir lagt vekt på erfaringsutveksling og kombinasjon av kompetanse på tvers av fag og sektorer. Formidlingsformer og praktisk anvendelse av de tilnærmingene og metodene som det er blitt arbeidet med i løpet av studiet, vil stå sentralt. I tillegg vil det bli avsatt tid til evaluering, oppsummering av kurset og planlegging av videre aktiviteter.

Organisering og arbeidsform

Studiet går over ett år og er lagt opp som et fleksibelt deltidsstudium, slik at det skal være mulig å ta utdanningen ved siden av ordinær jobb. Det vil i løpet av året bli arrangert fem samlinger av tre til fem dagers varighet. I periodene mellom samlingene vil det bli lagt opp til oppgavearbeid og selvstudium. Studiet

er basert på aktiv medvirkning fra deltakernes side.

Under samlingene vil det veksles mellom gjennomgang av teori og presentasjon og analyse av konkrete eksempler. Opplegget vil omfatte både oversiktsforelesninger, diskusjoner, gruppeøvelser og veiledning. Minst to av samlingene vil også bli kombinert med ekskursjoner til relevante nærings- og kunnskapsmiljøer. Siden prosessene som skjer på samlingene vil være vesentlige for deltakernes faglige utvikling, vil det bli stilt krav om tilstedeværelse på minimum tre av samlingene.

Som forelesere vil det bli benyttet lærekrefter fra ulike deler av Universitetet i Tromsø, fra andre forskningsinstitusjoner, samt fra næringsliv, offentlig forvaltning og organisasjoner. Dessuten ønsker vi aktivt å trekke veksler på deltakernes egne kunnskaper og erfaringer i forbindelse med undervisningen.

Mellom samlingene vil det bli lagt til rette for bruk av internt studienett, hvor deler av egenaktivitetene vil foregå. Avhengig av deltakernes ønsker, vil studienettet kunne brukes som oppslagstavle, ressursbase, møteplass og diskusjonsforum.

Opptakskrav

For opptak kreves generell studiekompetanse og oppnådd bachelorgrad, cand.mag.-grad, annen grad eller utdanningsløp av minimum

tre års omfang eller utdanning som i henhold til § 48 i lov om universiteter og høyskoler er godkjent som jevngrad med de nevnte grader og utdanningsløp.

I tillegg kreves minimum to års relevant yrkespraksis. Relevant yrkespraksis innebærer erfaring fra ledende stilling i marin sektor, energisektoren eller fra arbeid med nye næringsmessige initiativ i offentlig eller privat sektor.

Intern evaluering

Undervisningsopplegget vil bli evaluert både i løpet av og etter studiet. Evalueringen har flere siktemål: Den skal engasjere og ansvarliggjøre deltakerne i forhold til egen læring, være et hjelpemiddel for justering og korrigering av programmet underveis, samt gi tilbakemelding til Universitetet i Tromsø om kvalitet og gjennomføring av studietilbudet.

Eksamen

Eksamen er skriftlig og består av to oppgaver. Den første skrives på bakgrunn av et oppgitt tema. Denne skal besvares individuelt og ha et omfang på ca 10-12 sider. Den andre oppgaven skrives ut fra problemstillinger som deltakerne selv velger i samråd med de ansvarlige for studiet. Denne skal skrives i grupper med to-tre deltakere og ha et omfang på ca 25-35 sider.

Oppgavene skal ha sin faglige forankring i de tema som tas opp på studiesamlingene. De skal så langt som mulig knyttes til deltakernes arbeidserfaringer og problemstillinger som er relevante for deres jobbsituasjon.

Den første oppgaven utdeles på første studiesamling og innleveres på den etterfølgende samlingen. Besvarelsen vurderes og godkjennes av faglærer. Dersom besvarelsene ikke kan godkjennes i første runde, gis det mulighet til å forbedre besvarelsene innen en bestemt tidsfrist (normalt 14 dager). Den andre besvarelsen innleveres seinest ti dager etter siste studiesamling.

Etter siste innlevering skal de to besvarelsene for den enkelte deltaker vurderes som et *samlet* skriftlig eksamensmateriale av en eksamenskommisjon bestående av en ekstern sensor og faglærer.

Det benyttes bokstavkarakterer på en skala fra A-F, med A som beste karakter og F for ikke bestått eksamen.

For å kunne framstille seg til eksamen kreves deltakelse på tre av fem samlinger.

Kontinuasjon

Dersom de to skriftlige besvarelsene samlet ikke kan vurderes til bestått, vil det være mulig å kontinuere ved å framstille seg til ny eksamen.

Kontinuasjonseksamen gjennomføres ved at det leveres inn en ny oppgavebesvarelse, som vurderes sammen med den beståtte besvarelsen av en ny eksamenskommisjon (hele mappen sensureres på nytt av en ny kommisjon).

Kontinuasjonseksamen avholdes ved begynnelsen av det nye semesteret etter siste ordinære eksamen jf § 21 i forskriftene for eksamener ved Universitetet i Tromsø.

Pensum

Pensumlitteraturen har et omfang på ca. 1.800 sider. Av disse er ca. 1.400 obligatoriske og ca. 400 selvvalgte. Deler av det obligatoriske pensumet er på engelsk. Det selvvalgte pensumet skal godkjennes av de fagansvarlige i forbindelse med innlevering av den andre oppgaven. Det er utarbeidet en egen pensumliste for utdanningstilbudet, som også omfatter anbefalt, valgfri litteratur.

Framtidsstudiet er et videreutdanningstilbud på mastergradsnivå utvikla i samarbeid mellom Universitetets videre- og etterutdanning (U-vett) og Norges fiskerihøgskole (NFH).

Mer informasjon om studiet finner du på <http://uit.no/foresight>